

Περιεχόμενα

Πρόλογος για την ελληνική έκδοση	11
Πρόλογος	15
Εισαγωγή	19

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ > Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ

1. «Ο μεγαλύτερος παίκτης στην Ιστορία του κόσμου»	31
--	----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ > ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

2. Αθήνα εναντίον Σπάρτης	57
3. Πεντακόσια χρόνια	73
4. Μεγάλη Βρετανία εναντίον Γερμανίας	89

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ > Ο ΠΡΟΑΓΓΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΙΓΙΔΑΣ

5. Φανταστείτε να ήταν η Κίνα σαν και εμάς	125
6. Τι επιθυμεί η Κίνα του Σι	145
7. Σύγκρουση πολιτισμών	173
8. Από εδώ έως τον πόλεμο	197

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ > ΓΙΑΤΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΠΟΦΕΥΚΤΟΣ

9. Δώδεκα οδοδείκτες για την ειρήνη	235
10. Πού βαδίζουμε από εδώ και πέρα;	265

Συμπέρασμα	285
Ευχαριστίες	295
<i>Περιπτώσεις της Παγίδας του Θουκυδίδη</i>	299
<i>Τα επτά «σκιάχτρα»</i>	349
Σημειώσεις	353

Πρόλογος για την ελληνική έκδοση

Ο σκοπός που με ώθησε στη συγγραφή αυτού του βιβλίου ήταν η επιθυμία μου να βοηθήσω τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής στις ΗΠΑ να κατανοήσουν την πρόκληση που θέτει η Κίνα. Η ραγδαία άνοδος αυτού του έθνους και ο αντίκτυπός της στις ΗΠΑ και στη διεθνή τάξη –της οποίας ο βασικός αρχιτέκτονας και φύλακας από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά ήταν οι ΗΠΑ– θα αποτελέσουν τη θεμελιώδη πρόκληση του 21ου αιώνα.

Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε μια τόσο μνημειώδη εξέλιξη; Το πιο κατάλληλο πρίσμα, που έχουμε γι' αυτόν τον σκοπό στη διάθεσή μας, μας προσφέρθηκε από τον θεμελιωτή της Ιστορίας στο μεγαλειώδες έργο του, *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*. Όπως είναι ευρέως γνωστό, ο Θουκυδίδης έγραψε ότι «η άνοδος της Αθήνας και ο φόβος που προκάλεσε στη Σπάρτη ήταν αυτό που έκανε τον πόλεμο αναπόφευκτο».

Η «Παγίδα του Θουκυδίδα» είναι ένας όρος που επινόησα για να αναδείξω παραστατικά τη διορατικότητα του Θουκυδίδα. Όταν μια αναδυόμενη δύναμη –όπως η Αθήνα, ή η Γερμανία πριν από έναν αιώνα, ή η Κίνα σήμερα– απειλεί να εκτοπίσει μια ηγεμονεύουσα δύναμη όπως η Σπάρτη, ή η Μεγάλη Βρετανία ή οι ΗΠΑ, πρέπει να κρούσουμε τον κώδωνα του κινδύνου: πολύ μεγάλος κίνδυνος εν όψει. Τα τελευταία 500 χρόνια έχουν υπάρξει δεκαέξι περιπτώσεις στις οποίες έχει συμβεί αυτό. Οι δώδεκα τελείωσαν με πόλεμο. Με αφετηρία τη διορατικότητα του Θουκυδίδα, αυτό το βιβλίο επιχειρεί να φωτίσει την επικίνδυνη δυναμική που προκύπτει από μια θουκυδίδεια αντιπαλότητα. Αναλύοντας αυτές τις περιπτώσεις, προσπαθεί να προσδιορίσει τους τρόπους με τους οποίους οι θουκυδίδειες αντιπαλότητες οδηγούν τόσο συχνά σε πόλεμο. Ακόμα πιο ουσιαστικό είναι ότι προσπαθεί να αναδείξει τις ευκαιρίες που η τέχνη της πολιτικής μπορεί να αξιοποιήσει ώστε να φτάσει σε ένα καλύτερο αποτέλεσμα.

Ο πρώτος παγκόσμιος ηγέτης που συνέλαβε αυτή την ιδέα ήταν ο πρόεδρος της Κίνας Σι Τζινπίνγκ. Σε μια ομιλία του προς τα Ηνωμένα Έθνη

τον Ιανουάριο του 2017, τέσσερις μήνες προτού το βιβλίο δημοσιευθεί επίσημα για πρώτη στα αγγλικά, είπε: «Οι μεγάλες δυνάμεις οφείλουν να σέβονται τα κεντρικά συμφέροντα και τα σημαντικά ενδιαφέροντα η μια της άλλης, να διατηρούν τις διαφορές τους υπό έλεγχο και να χτίσουν ένα νέο μοντέλο σχέσεων που θα χαρακτηρίζεται από απουσία σύγκρουσης και αντιπαράθεσης, αμοιβαίο σεβασμό και ωφέλιμη για όλους συνεργασία. Για όσο διατηρούμε επικοινωνία και αντιμετωπίζουμε ο ένας τον άλλον με ειλικρίνεια, η “Παγίδα του Θουκυδίδη” μπορεί να αποφευχθεί». Ένας στενός συνεργάτης του Σι Τζινπίνγκ με ρώτησε: Γιατί πιστεύετε ότι ο πρόεδρος Σι κάνει έκκληση για μια «νέα» μορφή σχέσεων ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις; Και απαντώντας ο ίδιος στη δική του ερώτηση, είπε ότι αυτό συνέβαινε επειδή ο Σι καταλαβαίνει πως η παλιά μορφή ανταγωνισμού έχει πολύ συχνά οδηγήσει σε καταστροφικούς πολέμους.

Όταν το βιβλίο εκδόθηκε τον Μάιο του 2017, μπήκε αμέσως στις λίστες με τα πιο ευπώλητα βιβλία στις ΗΠΑ αλλά και διεθνώς. Η κινεζική έκδοση, που δημοσιεύτηκε πριν από έναν χρόνο, βρίσκεται έκτοτε στην κορυφή των πωλήσεων στην Κίνα. Η παρουσίασή μου στο TED X Talk έχει προσελκύσει πάνω από 3,5 εκατομμύρια επισκέπτες.

Όλα αυτά θα ομολογήσω ότι μου προκαλούν έκπληξη και ευχαρίστηση. Το βιβλίο έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Αλλά όταν ένας Έλληνας εκδότης με πλησίασε προτείνοντας μια ελληνική έκδοση, είχα κάποιο δισταγμό. Για έναν Αμερικανό συγγραφέα είναι σωστό να υπενθυμίζει στους Αμερικανούς, σε μια χώρα την οποία έχουν αποκαλέσει “Ηνωμένες Πολιτείες της Αμνησίας”, έναν σπουδαίο αρχαίο διανοητή. Το να παρουσιάσει τον Θουκυδίδη στο κινεζικό κοινό, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου γνωρίζει λίγα πράγματα για αυτόν, έχει επίσης νόημα.

Τι μπορεί να πει όμως ένα βιβλίο γραμμένο από έναν Αμερικανό καθηγητή, ο οποίος μιλά στους Έλληνες για έναν εκ των σπουδαίων διανοητών στο πάνθεον του έθνους τους; Αυτό θα μπορούσε να φανεί ως μια περίπτωση ακραίας ύβρεως. Αν και αναγνωρίζω αυτόν τον κίνδυνο, ελπίζω ότι οι αναγνώστες θα αντιμετωπίσουν την προσπάθειά μου ως μια έκφραση ευγνωμοσύνης σε έναν πολιτισμό και ένα έθνος που έχει συνεισφέρει τόσο πολλά στο παγκόσμιο στερέωμα. Για τους ερευνητές στα πεδία της Ιστορίας, της Πολιτικής Επιστήμης και των Διεθνών Σχέσεων ο Θουκυδίδης είναι θεμελιακός στοχαστής. Το γεγονός ότι ήταν ένας εκ των περίπου 300.000 κατοίκων μιας μικρής πόλης-κράτους, και μάλιστα μονάχα ένας από μια ομάδα σπουδαίων διανοητών η οποία περιλάμβανε

τον Ηρόδοτο, τον Σωκράτη, τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη, τον Αριστοφάνη, τον Σοφοκλή, τον Ευριπίδη, τον Περικλή... και θα μπορούσα να συνεχίσω, γεννά αισθήματα σεμνότητας και ταπεινοφροσύνης.

Η ελπίδα μου είναι ότι ο αναστοχασμός πάνω στις γνώσεις που μας έδωσε ένας σπουδαίος Έλληνας διανοητής θα κινητοποιήσει μερικούς από αυτή τη γενιά να επικεντρωθούν στη μεγάλη διεθνή πρόκληση του 21ου αιώνα: πώς στην παρούσα αντιπαλότητα οι ΗΠΑ και η Κίνα μπορούν να αποφύγουν την «Παγίδα του Θουκυδίδα».

Αυτό είναι το ζήτημα που ερευνώ τα τελευταία τρία χρόνια από τότε που έστειλα το βιβλίο στον εκδότη. Μέχρι σήμερα έχω εντοπίσει εννέα δυνητικές «οδούς διαφυγής», αλλά καμία εξ αυτών τόσο πειστική ώστε να είμαι έτοιμος να την ενστερνιστώ ολοκληρωτικά. Στην παρούσα φάση ερευνώ πιο ενεργά μια δυνατότητα που θα συνδύαζε τη διορατικότητα του προέδρου Τζον Φ. Κένεντι για έναν κόσμο «ασφαλή για την ποικιλομορφία» με μια κινεζική έννοια περί «ανταγωνιστικών συνεργατών». Έχοντας αντέξει την Πυραυλική Κρίση της Κούβας, και μόλις πέντε μήνες πριν δολοφονηθεί, ο Κένεντι πρότεινε μια σημαντική αναθεώρηση της στρατηγικής της Αμερικής στον Ψυχρό Πόλεμο. Προκειμένου να αποφευχθούν μελλοντικές διενέξεις που θα δημιουργούσαν τον κίνδυνο μιας πυρηνικής εκμηδένισης, οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση θα έπρεπε να αποδεχθούν σοβαρούς περιορισμούς στον ανταγωνισμό τους, και να φτάσουν ακόμα και σε συμβιβασμό. Θα έπρεπε να βρουν έναν τρόπο να ζήσουν και να επιτρέψουν στους άλλους να ζήσουν σε έναν κόσμο ποικιλόμορφων πολιτικών συστημάτων, παρά τις διαμετρικά αντίθετες αξίες και ιδεολογίες τους. Με μια ρητορική «πιρουέτα» ο Κένεντι αντέστρεψε τη μακρόχρονη έκκληση του Γούντροου Ουίλσον για έναν «κόσμο ασφαλή για τη δημοκρατία» και επέμεινε ότι η προτεραιότητα για να αρθεί ο Ψυχρός Πόλεμος θα έπρεπε να είναι η οικοδόμηση ενός κόσμου «ασφαλούς για την ποικιλομορφία». Σε αυτό το μελλοντικό σενάριο, δύο αντίπαλοι θα μπορούσαν να ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλον σθεναρά αλλά μόνο ειρηνικά, προκειμένου να αποδείξουν ποιου οι αξίες και το σύστημα διακυβέρνησης θα μπορούσε να καλύψει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις ανάγκες των πολιτών τους.

Μια χιλιετία νωρίτερα, έχοντας διαπιστώσει την αδυναμία του στρατού να νικήσει τη βόρεια Μογγολική Δυναστεία Λιάο, ο αυτοκράτορας της κινεζικής δυναστείας Σονγκ διαπραγματεύτηκε τη Συνθήκη του Τσανγιουάν, που εγκαθίδρυσε μια «ανταγωνιστική συνεργασία». Τα δύο μέλη συμφώνησαν να ανταγωνίζονται το ένα το άλλο αδιάστακτα σε κάποια

πεδία και να συνεργάζονται στενά σε κάποια άλλα. Σε μια ασυνήθιστη εκδοχή των κινεζικών σχέσεων υποτέλειας η Συνθήκη απαιτούσε από τους Σονγκ να αποδίδουν φόρο τιμής στους Λιάο, οι οποίοι με τη σειρά τους συμφώνησαν να επενδύουν αυτόν τον φόρο σε οικονομική, επιστημονική και τεχνική ανάπτυξη στην Κίνα των Σονγκ.

Θα μπορούσαν οι Αμερικανοί και οι Κινέζοι πολιτικοί να κατασκευάσουν μια νέα στρατηγική λογική για μια «ανταγωνιστική συνεργασία», στην οποία θα ανταγωνίζονται και ταυτόχρονα θα συνεργάζονται μεταξύ τους; Αναπόφευκτα τα δύο έθνη θα βρίσκονται σε σφοδρή αντιπαλότητα στην οικονομική παραγωγή και το εμπόριο, στην προηγμένη τεχνολογία, στις στρατιωτικές δυνατότητες, στη διαμόρφωση συμμαχιών και συνασπισμών και στο να αποδεικνύουν πώς οι κυβερνήσεις μπορούν καλύτερα να ανταποκριθούν στις ανάγκες των πολιτών τους. Αλλά την ίδια στιγμή υπάρχουν άλλα πεδία στα οποία κανένας εκ των δύο δεν μπορεί να διασφαλίσει τα πιο ζωτικά εθνικά του συμφέροντα χωρίς τη σημαντική συνεργασία του άλλου. Αυτά αφορούν όχι μόνο την αποφυγή του πολέμου, ειδικά του πυρηνικού, αλλά και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής ώστε να καταστεί βιώσιμη μια βιώσιμη στην οποία θα μπορούν να ζήσουν οι άνθρωποι, την αποτροπή της διασποράς των μέσων και των κινήτρων για τη μεγάλης κλίμακας τρομοκρατία, την αναχαίτιση των πανδημιών και τη διαχείριση παγκόσμιων οικονομικών κρίσεων ώστε να αποφευχθούν μεγάλες υφέσεις (και οι πολιτικές τους συνέπειες). Έτσι, ενώ η έντονη αντιπαλότητα είναι αναπόφευκτη, εφόσον η ωμή αλήθεια είναι ότι κανείς δεν μπορεί να σκοτώσει τον άλλον χωρίς να αυτοκτονήσει ο ίδιος, η στενή συνεργασία καθίσταται στρατηγική αναγκαιότητα.

Αυτό για το οποίο έχω τη μεγαλύτερη βεβαιότητα είναι ότι δεν υπάρχει μονοπώλιο στρατηγικής σοφίας πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα ούτε στην Ουάσιγκτον ούτε στο Πεκίνο ούτε στο Κέμπριτζ! Αυτή επομένως είναι μια ευκαιρία για όλους τους σκεπτόμενους πολίτες, γυναίκες και άνδρες: είτε είναι από την Ιαπωνία, τη Γαλλία, τη Σιγκαπούρη ή την Ελλάδα! Οι καλές ιδέες, από όπου κι αν προέρχονται, μπορούν, όπως μας δίδαξε ο Θουκυδίδης, να είναι διαχρονικοί θησαυροί.